

Citation style

Sterneck, Tomáš: review of: Petr Vorel, From the Silver Czech Tolar to a Worldwide Dollar. The Birth of the Dollar and its Journey of Monetary Circulation in Europe and the World from the 16th to the 20th Century, New York: Columbia University Press, 2013, in: Český časopis historický, 2014, 2, p. 321-323, DOI: 10.15463/rec.1189727735

First published: Český časopis historický, 2014, 2

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Další úskalí číhalo na editora v podobě mnoha údajů, které Růžička převzal v dobré víře pouze z klášterní tradice a nijak je neověřoval. V případech benediktinů se jedná o složitou problematiku pochybných listin (*spurií*) či přímo falz. Úkolu provést čtenáře těmito nejistými vodami se ujal medievista Josef Šrámek, který se problematice dlouhodobě věnuje. Nejenže zpracoval pro středověkou část kroniky pečlivý poznámkový aparát prozrazující jeho obeznámenost s nejnovější diplomatickou literaturou, ale v jednom z úvodních textů (s. XXXIII–XLV) podal hutný, avšak výstižný pohled moderní diplomatiky na listinná falza jako taková. Na závěr textu Šrámek připojil užitečný seznam skupin listin z břevnovského archivu považovaných za falza a listiny podezřelé. Osobně pokládám Šrámkovu studii za nejzdařilejší z úvodních textů a doporučoval bych jej například studentům pomocných věd historických k prostudování. Zde je totiž názorně vidět, že i diplomatika se stále vyvíjí.

Avšak ani ostatní úvodní příspěvky nepostrádají akribii. Dušan Foltýn čtenáře zasvětil do dějin benediktinů v českých zemích, Martin Mádl odhalil něco z výtvarné výzdoby Břevnova i Broumova a v neposlední řadě editor Ondřej Koupil představil v samém úvodu osobnost Jeronýma Růžičky a zasadil jeho dílo do kontextu řádové historiografie.

Kniha není jednoduchým čtením, protože český jazyk překladu starý přes 150 let představuje dnes bohužel nepochybnou překážku. Jistou kompenzací je reprezentativní úprava knihy: křídový papír, mnoho kvalitních barevných fotografií s výzdobou břevnovského a broumovského kláštera, které připravil M. Mádl a tak čtenářům názorně ukázal, o čem hovoří v úvodním textu. Na závěr publikace nechybí původní seznam břevnovských opatů, který je ovšem nespolehlivý, a proto ho vydavatelé doplnili o obsírnou kritickou poznámku. Připojen je i seznam literatury použité při tvorbě komentářů a rejstříků.

Ani několik málo přehlednutí (s. XV „najdem“, s. XLIX chybí pomlčka mezi letopočty) nic neubírá ze čtenářova požitku. Edice Růžičkovy kroniky je ukázkou toho nejlepšího, co může současná historiografie s filologií poskytnout. Lze si jen přát, aby v budoucnu byla takto vypravena i rozsáhlejší Růžičkova práce, která by se v pečlivém překladu a ediční úpravě mohla stát vítaným zdrojem poučení pro všechny zájemce o církevní historii českých zemí.

Jakub Zouhar

Petr VOREL

From the Silver Czech Tolar to a Worldwide Dollar. The Birth of the Dollar and its Journey of Monetary Circulation in Europe and the World from the 16th to the 20th Century

(= East European Monographs, No. DCCXCVIII), New York City, Columbia University Press 2013, 191 s. + LXXX obrazových tabulí, ISBN 978-0-88033-705-2.

V ediční řadě prestižní americké Kolumbijské univerzity vyšla kniha českého historika, který se vedle jiných témat dlouhodobě zabývá dějinami peněz. V této anglické mutaci monografie, jejíž česká verze pod názvem *Od českého tolaru ke světovému dolaru* (Zrození dolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16.–20. století) spatřila světlo světa již v roce 2003, Petr Vorel hlouběji propracoval pasáže věnované historii dolaru na americkém kontinentě. Zachováno nicméně zůstalo základní, primárně chronologické členění práce na sedm kapitol. Autor v nich postupně mapuje genezi velkých stříbrných ražeb, spojenou s českým prostředím počínajícího 16. století, jejich rozšíření v Evropě, expanzi do zámorí a transformaci v moderní dolar, jemuž dodnes náleží exkluzivní místo ve světových měnových systémech.

Vorlova práce má syntetizující charakter, a tak není bezprostředně založena na analytickém studiu původních archivních pramenů (jejich výzkum ovšem autor zúročil v řadě specializovaných pojednání, o něž se mohl opřít v těch pasážích knihy, které jsou věnovány období raného novověku). Její přínos spočívá především v interpretační rovině – v přehledném shrnutí látky a v nacházení nových souvislostí mezi dílčími údaji, roztroušenými v mnoha porůznu publikovaných textech. V první řadě se autorovi podařilo sumarizovat zjištění české i jiné středoevropské numismatické literatury o jáchymovských i dalších raných velkých stříbrných ražbách a vyváženě je propojit s relevantními poznatky (převážně zahraničních) badatelů, kteří věnovali pozornost vývoji evropských a světových měnových systémů.

V první kapitole jsou nastíněny složité měnové poměry v Evropě na přelomu 15. a 16. století, kdy se objevení nových výnosných ložisek stříbra a zájem obchodníků s drahým kovem na jeho rychlé a kvalitní monetarizaci projevil ve snahách o zavedení těžkých stříbrných mincí vysoké ryzosti. P. Vorel sleduje okolnosti zrodu tyrolských guldinerů a saských zlatníků, které nicméně v první polovině 16. století zastínila produkce tolarů z jáchymovské mincovny. V této souvislosti nemohl nechat stranou otázku etymologie názvu „tolar“. Ten, jak známo, odkazuje na jazykově německou podobu místního jména Jáchymov – Joachimst(h)al (pojmenování „taler“ – „tolar“ vzniklo zkrácením adjektiva „Joachimstaler“). Je dobře, že v anglickém textu autor poopravil formulaci ze s. 29 českého vydání knihy, která mohla u čtenářů vzbudit mylný dojem, že pojmenování měnové jednotky je přímo odvozeno od starší české varianty relevantního přídatného jména („jochmtálský“).

Předpokladům vzniku a ražbě prvních tolarů v západočeském Jáchymově věnuje Petr Vorel druhou kapitolu. Genezi jáchymovského tolaru sleduje v širším kontextu měnového vývoje i specifických vnitropolitických poměrů v Českém království během utváření stavovské monarchie. Značné pozornosti se v této části knihy těší rovněž dějiny rodu Šliků, na jejichž pozemcích byla počátkem 16. věku objevena výnosná ložiska stříbrné rudy a roku 1516 vznikla nová hornická osada v lokalitě, pojmenované Údolí sv. Jáchyma. Zákaz exportu hutního stříbra za hranice království se podařilo Šlikům po složitých diplomatických jednáních obejít získáním povolení ke zřízení jáchymovské mincovny (1520). Díky zmincování bylo možno drahý kov z Krušných hor učinit předmětem mimořádně úspěšného privátního zahraničního obchodu (napojeného především na lipské trhy), na němž se podílela řada investorů včetně členů dalších českých panských rodů. K zásadnímu zvratu došlo po převzetí vlády energickým Ferdinandem I. Habsburským, který prosadil převedení mincovny pod přímou panovnickou správou (1528) a pokračoval v jáchymovském zmincování. Podoba ražeb se sice změnila, nicméně s ohledem na zavedené metrologické normy českých mincí a na jejich zahraniční – převážně saské – odběratele byly zhotovovány podle původních parametrů. Vysvětlení mimořádného rozšíření jáchymovských tolarů v Evropě spatřuje P. Vorel ve skutečnosti, že šlikovská mincovna se mohla soustředit právě na produkci těžkých obchodních mincí, jelikož nebyla nucena zabývat se ve větší míře výrobou standardního drobného oběživa.

Kapitoly třetí a čtvrtá pojednávají o další evropské historii tolarových mincí v 16. až 18. století. Petr Vorel zde se zřetelem k obecným politickým a ekonomickým souvislostem líčí střetávání zlatníkové a tolarové měnové koncepce. Habsburské snahy o unifikaci mincovnictví na území Svaté říše římské, které se mimo jiné projevil v několika říšských mincovních řádech, dlouhodobě narážely na složité prolínání monetárních práv řady jednotlivců či institucí. Z hlediska prosazení tolarových ražeb představoval významný

mezník rok 1566, kdy byl novelou třetího říšského mincovního řádu zaveden říšský tolar jako obchodní mince. Další osudy tolaru na evropské půdě byly ovlivněny především silicím působením importu drahých kovů ze zámoří (od poloviny 16. století) a raně novověkými válečnými konflikty, které průběžně zasahovaly do mincovních poměrů prakticky ve všech oblastech starého kontinentu.

Úloze tolarů na evropském trhu od 18. do 19. století popřává autor pozornost v páté kapitole. V rámci měnové reformy uskutečněné v habsburské monarchii roku 1750 vznikla jako bezprostřední následovník říšského tolaru mince, pro niž se o tři léta později prosadilo označení konvenční tolar. Na této bázi záhy došlo k měnovému propojení většiny území Říše, jinak co do struktury oběživa dále rozštěpené na tři svébytné okruhy. Konvenční měna sice přečkala napoleonské války, leč po postupném rozpadu měnové unie zanikla v polovině 19. století. V Rakouském císařství byla v roce 1857 nahrazena zlatníkovou měnou. Vedle ní se začaly jako obchodní mince razit spolkové toлары, avšak už po necelém desetiletí se tento projekt v souvislosti s vystoupením Rakouska z německé mincovní unie zastavil. Ústup tolarů z evropského peněžnictví v sedmdesátých letech 19. století byl pak důsledkem otrěsů, které zdejší měnové systémy prodělaly vinou výrazného poklesu ceny stříbra.

V šesté a sedmé kapitole již přichází ke slovu jak americká historie dolaru, tak světové rozšíření měn, v jejichž pojmenování je uchován odkaz někdejších tolarů. Ohledně sporné otázky importu tohoto názvu do Nového světa se P. Vorel přiklání k hypotéze, že rozhodující roli zde sehráli holanďtí obchodníci, kteří kolonizovali Manhattan. Ti označovali mexický osmireal (stříbrné peso), jenž se podobal evropským tolarům a pronikal do britských kolonií, jako „daaler“. Vznik nezávislých Spojených států amerických byl pak spojen s ustavením jejich vlastní měny coby důležitého emancipačního atributu namísto dosavadní oficiální britské libry. Po epizodě kontinentální dolarové měny z let 1776–1781 se zákonným platidlem USA stal v roce 1792 dolar dělený na 100 centů.

Podobně jako u mechanismu přenosu názvu tolar/dolar na americkou měnu panuje dodnes nejistota rovněž ohledně původu symbolu \$. S oporou v přesvědčivé argumentaci autor straní názoru, že předobrazem značky amerického dolaru byl sloup ovinutý nápisovou páskou z vyobrazení Herkulových sloupů na mexickém pesu (tzv. Pillar Dollar). Pokud jde o světovou expanzi dolarové měny v 19. a 20. století, sehrál v tomto směru klíčovou roli proces osamostatňování britských kolonií, jejichž nové oběživo zpravidla přebíralo název dolar. V závěrečné kapitole však P. Vorel nezapomíná ani na fenomén levantského tolaru, který v oblasti Orientu a v Africe plnil velmi důležitou úlohu až do poloviny 20. století.

Vorlova monografie významně přispívá k poznání dějin peněz především důslednou kontextualizací vývoje tolarové měny. Středověké předpoklady jejího vzniku a spletité osudy tolaru/dolaru v období od 16. století do současnosti autor nesleduje pouze prismatem numismatiky, ale průběžně je zasazuje do širšího rámce politických a hospodářských dějin. Na tom, že poutavý výklad dalece překračuje limity pomocných věd historických, nic nemění fakt, že k další z těchto disciplín, genealogii, se P. Vorel programově hlásí v úvodu knihy. Svůj pracovní postup tam charakterizuje jako pokus o rekonstrukci bohaté *family history* dolaru. Kniha čtenáře potěší i rozsáhlou, na lesklém křídovém papíře tištěnou obrazovou přílohou, jejímž jádrem jsou kvalitní fotografie mincí (pro novější období i bankovek) z nejrůznějších koutů světa.

Tomáš Sterneck